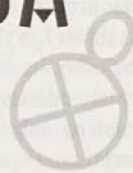

Pregledni znanstveni članek/1.02

dr. Nena Židov

SLOVENSKA ETNOLOGIJA MED LJUDSKO IN ALTERNATIVNO MEDICINO

V prispevku so orisana dosedanja prizadevanja slovenske etnologije na področju raziskovanja ljudske medicine in predstavljene že obdelane ter možne teme v okviru današnje tako imenovane alternativne medicine.

S preučevanjem medicine (tukaj mislim na medicino v najširšem pomenu besede, ne le v pomenu medicinske znanosti, ki jo je razvil zahodni svet) v vseh njenih različicah se ukvarjajo različne stroke, na prvem mestu seveda medicina oz. zgodovina medicine. Določene odgovore lahko dajeta tudi kemija in farmacija. Ker pa medicina ni povezana le s človekom kot fizičnim bitjem, temveč je v precejšnji meri tudi družbeno pogojena, se je lotevata tudi vedi, kot sta sociologija (predvsem sociologija medicine) in antropologija (medicinska antropologija). Kot družbeni fenomen lahko medicina meji tudi na področje religije, saj sta bili v zgodovini dolgo povezani, vse do opredelitve medicine kot znanosti - v 18. stoletju je bila bolezen odvzeta religiozni sferi (Will 1990; 48), filozofije, etike, prava, ekonomije in psihologije - psihologija zdravja se je začela konstituirati v poznih sedemdesetih letih v ZDA (Selič 1994, 167). Glede na to, da nekatere metode alternativne medicine delujejo na meji dokazljivega oziroma so sploh nedokazljive, so lahko tudi predmet parapsihologije, ki je danes že uradno priznana znanstvena disciplina (Musek 1995, 7). Alternativna medicina je postala predmet raziskovanja različnih strok, bodisi da gre za poskuse preučevanja oziroma dokazovanja njenega delovanja ali za bolj družbeno oziroma kulturno usmerjene raziskave. Tudi nekateri evropski etnologi so že začeli zanimati zanjo. Na Hrvaškem je Zoran Čiča (1991) preučeval duhovno zdravljenje v krščanski verski skupnosti. Alternativna

medicina na Češkem je bila predmet disertacije Dane Motyčkové (1992). Danuta Penkala-Gawecka (1991) je preučevala alternativno medicino v majhnem poljskem mestecu Šlešinu. Alternativne medicinske tehnike so postale tudi predmet raziskav ruskih etnologov (Mursič 1994, 51). V Nemčiji naj omenim tovrstne raziskave, ki so bile opravljene v Münstru (Wiegelmann 1987). Precej pozornosti so posvečali alternativni medicini tudi skandinavski avtorji (npr. Räsänen 1983). Bolgarska etnologinja Iveta Todorova Pirgova raziskuje ekstrazence in bioenergetike na Balkanu.

Nekateri evropski in ameriški antropologi imajo kar nekaj izkušenj s preučevanjem alternativne medicine. Priznavajo sicer, da so jih zanimale predvsem tiste metode, ki se kažejo kot najbolj eksotične in so najdlje od uradne medicine, npr. filipinski duhovni kirurgi, zahodni spiritualizem, obredno zdravljenje (Sharma 1993, 15). Med pomembnejšimi evropskimi tovrstnimi raziskovalci sta finska antropologinja Tuula Vaskilampi in britanska socialna antropologinja Ursula Sharma.

In kako je z raziskovanjem alternativne medicine v Sloveniji? Dokaj skromen je prispevek sociologije (npr. Boh 1989), medtem ko so se farmacevti in biologi ukvarjali predvsem z ugotavljanjem učinkovitosti zdravnih zelišč. Kljub nekako splošno razširjenemu mnenju, da zdravniki niso naklonjeni alternativni medicini, se zdi, da so oni tisti, ki so pri nas doslej o njej največ pisali (npr. Papuga, Rožman 1998). Tudi slovenska psihologija se je začela pred nedavnim zanimati za nekatere metode alternativne medicine, predvsem za tiste, ki so znanstveno nedokazljive in so lahko tudi predmet parapsihologije (Musek 1995). Slovenski etnologi se do pred kratkim z raziskovanjem alternativne medicine nismo ukvarjali, zbrana in objavljenega pa je bilo razmeroma veliko gradiva, ki kaže, da ima ljudska medicina marsikaj skupnega z nekaterimi današnjimi metodami alternativne medicine (Židov 2000, 139 - 152).

Kaj (nam) etnologom daje pravico, da se sploh lotevamo tovrstnih raziskav? Prav gotovo se lahko sklicujemo na dolgoletne izkušnje, ki jih imamo pri

preučevanju neuradnih zdravniških praks, predvsem v evropskih kmečkih družbah, podobno kot imajo antropologi tovrstne izkušnje v deželah tretjega sveta. V Sloveniji je bila etnologija ena izmed redkih ved, ki se je sploh ukvarjala z neuradno medicino in jo tako vsaj v nekaterih segmentih iztrgala pozabi. Zaradi metodološke usmerjenosti je šlo res predvsem za neuradno zdravljenje, ki je bilo pri nas razširjeno med preprostimi kmečkim prebivalstvom. Kljub socialni omejenosti raziskav pa smo si nabrali nekaj znanja in izkušenj, s čimer si danes pomagamo pri podobnih raziskavah, ki imajo seveda sodobnejše metodološke temelje. Poglejmo vsaj na kratko, kakšna so bila dosedanja slovenska etnološka prizadevanja, povezana s preučevanjem neuradne, predvsem ljudske medicine.

Če se strinjamo s Kremenškovo tezo, da je Janez Vajkard Valvasor začetnik slovenske etnologije (Kremenšek 1978, 11), potem lahko trdimo, da je bila ljudska medicina že v Valvasorjevem času predmet etnološkega zanimanja. Prvi sistematični prispevek o ljudski medicini na Slovenskem sta po Kotnikovem mnenju (Kotnik 1952, 132) podala Pavel Košir in Vinka Möderndorfer leta 1926. Med vidnejše raziskovalce moramo uvrstiti tudi Antona Mrkuna (1937–1939), ki je pisal o ljudski medicini v Dobrepoljski dolini. Pomemben prispevek o ljudski medicini na Dolenjskem je objavil Janez Bogataj (1973), o ljudskem zdravilstvu v Prekmurju pa je pisal Jože Zadravec (1985). Pomembni so prispevki Marije Makarovič, ki govore o ljudskem zdravstvu oziroma zdravstveni kulturi v različnih krajih (npr. 1977, 1978, 1984, 1983–1987).

Med tistimi, ki so skušali podati pregled ljudskomedicinskih prizadevanj za celotno Slovenjo, naj omenim Franceta Kotnika (1943, 1952), Vilka Novaka (1960) in Vinka Möderndorferja (1964). Delo slednjega, *Ljudska medicina pri Slovencih*, je doslej najboljše tovrstna razprava in ohranja izročilo o ljudski medicini iz 19. in 20. stoletja. Pomemben prispevek k poznavanju zdravstvene kulture slovenskega agrarnega prebivalstva v 19. stoletju predstavlja obsežen članek Marije Makarovič (1988–1990). Ljudska medicina je bila vključena v nekatera monografska dela. Kljub temu da slovenski etnologi v zadnjem času, razen redkih izjem, ljudski medicini nismo posvečali posebne pozornosti, pa je bila vključena v shemo Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja (vprašalnice in monografije). Številne pri nas ohranjene rokopisne ljudskomedicinske bukve in zagovore (Dolenc 1999) imamo zbrane po zaslugi Milana Dolenca. Precej terenskega gradiva o ljudski medicini so po drugi svetovni vojni zbrale terenske ekipe Slovenskega etnografskega muzeja (Sosič 2000, 213–254), vendar so bili doslej objavljeni le določeni fragmenti.

V okviru slovenske etnologije je bilo več poskusov definicij ljudske medicine. France Kotnik jo je leta 1952 takole definiral: "*Pojem ljudske medicine obsega skupeke od pravadnine do danes izročene zdravilnih metod in predstav o bolezni, kakor si jih ljudstvo predstavlja v nasprotju z moderno zdravstveno vedo in naprednim zdravljenjem današnjih zdravnikov. Zdravljenje po ljudski medicini se nam zdi danes večkrat nerazumljivo, predstave ljudstva o bolezni čudne, ker nasprotujejo spoznanju, ki ga*

imamo danes o naravi. Prepreženo je s praznoverjem, magijo in sto drugimi reči" (Kotnik 1952, 122). Osem let kasneje je ljudsko medicino definiral Vilko Novak: "*Ljudsko zdravilstvo ali ljudska medicina so načini in sredstva ljudskega zdravljenja ljudi in živali bodisi na osnovi stvarnega poznavanja bolezni in zdravilnih sredstev, bodisi na osnovi praznovernih, magičnih (čarovnih) sredstev in načinov. Pojem ljudskega zdravilstva vsebuje tudi ljudsko znanje in naziranje o boleznih ter njihovih vzrokih. Ljudsko zdravilstvo v celoti ne zasluži prezira in zasmeha, marveč je vredno in potrebno raziskavanja, saj je ono temelj sodobnega zdravljenja na znanstvenih osnovah.*" (Novak 1960, 261)

Sledila je definicija Vinka Möderndorferja: "*Ljudska medicina, ohranjena pri Slovencih v izročilu 19. in 20. stoletja, je skupek zdravilnih metod in predstav, kakršne je imel naš človek delno še v pravadnini, ki jih je spolnjljeval v dolgi dobi svojega razvoja. Zato ima ljudska medicina pri Slovencih poleg svojih magičnih osnov tudi nekaj polznanstvenih metod glede uporabe vode, ognja, zraka, posebno pa še rastlin*" (Möderndorfer 1964, 7). V vprašalnicah Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja zasledimo naslednjo opredelitev ljudske medicine: "*Ljudsko zdravilstvo ali ljudska medicina so načini in sredstva zdravljenja ljudi in živali na podlagi ljudskega znanja in naziranja o bolezni ter njih vzrokih. To zdravljenje temelji delno na stvarnem poznavanju telesa in bolezni ter zdravilnih sredstev in načinov, delno pa na čarovnem verovanju.*" (Plestenjak-Jemec, Novak 1977, 25)

Do druge svetovne vojne in tudi še nekaj časa po njej je bila predmet slovenske etnologije ljudska medicina v pomenu neuradne medicine, razširjene med neukim kmečkim prebivalstvom. Šlo je predvsem za zapise o načinih zdravljenja in pripomočkih za zdravljenje ter za predstave o vzrokih bolezni. Nekateri avtorji so skušali najti izvor ljudskomedicinskih metod ter primerjati gradivo, zbrano na slovenskem ozemlju, z drugimi slovanskimi narodi in tudi širše (prim. Saria 1937–1939). Zagovore so večkrat predstavljali z jezikovne platí, ne toliko s funkcionalne. Veliko je zapisov o zdravljenju z zelišči ter z zdravili živalskega, mineralnega in človeškega izvora, manj pa izvemo o dejanski uporabi in eventualni učinkovitosti (prim. Makarovič 1988–1990, 501). Posamezne vrste zdravljenja skušajo nekateri avtorji razložiti (Kotnik 1943, 116). Delno so upošteevane širše družbene razmere, vendar ne v zadostni meri, kakor tudi ne socialna diferenciacija na slovenskem podeželju. Časovno so zapisi pogosto dokaj nedoločeni (v prejšnjih časih, nekoč), zato za številne načine zdravljenja ne vemo natančno, do kdaj so jih poznali oziroma do kdaj so bili v rabi.

Relativno skopi so podatki o uporabnikih in izvajalcih ljudske medicine ter njihovi socialni diferenciaciji. Največkrat so kot uporabniki omenjeni preprosti kmetje, le redki avtorji pa omenjajo tudi druge socialne sloje. Zelo redko zvemo kaj več o zdraviteljih in o položaju, ki so ga imeli v svojem okolju (glej Kotnik 1952, 125). Glede na to, da smo se slovenski etnologi še do nedavnega ukvarjali predvsem s kmečko kulturo, vemo le malo o tem, kako so se zdravili pripadniki drugih

slajev prebivalstva. Nedvomno so bile tudi med njimi razširjene neuradne metode in pripomočki, "mazaci" pa so izhajali tudi iz njihovih vrst. Ko smo se začeli ukvarjati z delavsko kulturo, nas je začelo med drugim zanimati, kako se delavec sam zdravi v primeru bolezni (prim. Godina 1992).

Hkrati z raziskovanjem načina življenja in kulture, ki ni bila omejena le na ruralno okolje, smo morali v osemdesetih letih nekatere stvari nanovo definirati. Do tedaj uveljavljenemu pojmu "ljudska kultura", ki je postal preozek, smo dodali še "način življenja" (Kremenšek 1983, 99). Nova metodološka usmeritev je prinesla nova vprašanja. Spraševali smo se, na primer, kako ob naši novi metodološki usmerjenosti definirati ljudsko kulturo oz. množično kulturo (Kremenšek 1983, 127). Pojavile so se težave pri umeščanju in definiranju ljudske pesmi, glasbe, plesa, umetnosti in stavbarstva (Kremenšek 1983, 115-126). Predlagana je bila uporaba pojma ljudska kultura "za pojave, ki izvirajo v fevdalni družbenozgodovinski strukturi, in pojma množična kultura za bolj ali manj podobne pojave obdobja meščanske družbe ..." (Kremenšek 1983, 127.)

Ljudska medicina v takratnih razpravah ni bila posebej omenjena. Morda smo zaradi vse večje dostopnosti in razširjenosti uradne medicine živeli v prepričanju, da so pri življenju le še preostanki ljudske medicine, in podobnih pojavov v bodoče sploh nismo pričakovali. Nekaterim se je zdelo, da moramo pohiteti z zbiranjem in zapisovanjem zadnjih drobcev, ki smo jih še našli na terenu; izginile naj bi predvsem magične sestavine ljudske medicine. "Znano pa je, da je magična ljudska medicina te vrste v naši prosvetljeni dobi zapisana smrti. Danes je za narodopisca skrajni čas, - ura tik pred dvanajsto -, da zbere še zadnje ostanke starosvetnih ljudskih izročil, preden popolnoma zamrejo. Magija v ljudski medicini bo s tistimi, ki jo danes v kakem zakotju vedno bolj redko še gojijo, že jutri pokopana. Ljudska medicina brez magičnih primesi pa bo preživela ter slej ko prej ostala predmet narodopisnih raziskovanj." (Zablatnik 1972, 184)

Od konca osemdesetih let so začeli posamezni slovenski etnologi opozarjati na nekatere nove vsebine, ki so se pojavile znotraj neuradne medicine. Šlo je za elemente ljudske medicine in nekatere druge pojave, ki so se v nekoliko spremenjeni ali celo v enaki obliki začeli uveljavljati v drugem kontekstu. Tako je npr. Janez Bogataj nakazal povezavo med sodobno radiestezijo in nekdanjo domačo obrtjo studenčarstvom (Bogataj 1989, 186), o pojavih "šušmarskega zdravilstva v današnjem času" pa piše tudi Marija Makarovič (1988-1990, 489). Gorazd Makarovič omenja današnji izbruh magijskih praktik, ki temelje zlasti na okultizmu in ezoteriki druge polovice 19. stoletja. Tipične oblike današnje magije naj bi bile "mejne znanosti", njihovi privrženci pa med drugim "operirajo z izmišljeno, fiziki neznano 'bioenergijo' in podobnim" (Makarovič 1991, 18). Nasprotno Niko Kuret v razpravi o sredozimskih maskah govori o posebni moči, s katero so obdarjeni posamezniki; imenuje jo bioenergija. "Pojav je bil dolgo časa v senci. O njem se ni pisalo in komaj kdaj govorilo. Zadnje čase pa je - deloma tudi zavoljo nemoči klasične medicine ob nekaterih boleznih - pobudil pozornost širokih krogov"

(Kuret 1995, 25). "V narodoslovju je bioenergija že nekaj časa znana. /.../ Gre za splošnočloveški naravni pojav" (Kuret 1995, 26). Kuret omenja tudi možnost, da so ljudski zdravitelji uporabljali bioenergijo obenem z drugimi načini zdravljenja, npr. z zagovarjanjem (Kuret 1995, 25, op. 59a).

Alternativna medicina se je začela v Sloveniji uveljavljati od sedemdesetih let dalje, njen položaj pa pravno še ni urejen. Ugotovljeno je bilo, da danes o alternativni medicini pri nas ni moč govoriti kot o pojavu, ki je vezan na specifično skupino ljudi, kot o nekem subkulturnem pojavu (Židov 1966, 181). Glede na pomen, ki ga ima v življenju ljudi, alternativna medicina vsekakor sodi med predmete preučevanja (slovenske) etnologije. Seveda etnologija ne more dati odgovorov na vprašanja o njeni učinkovitosti in načinu delovanja, vsaj v smislu medicinske preverljivosti ne. Vsekakor pa je alternativna medicina zanimiva kot kulturni fenomen. Doslej je bilo že nekaj povedanega o vzrokih za uveljavitev in širšem kontekstu alternativne medicine pri nas (Židov 1999), nakazani so bili razlogi, zaradi katerih jo zdravljenci uporabljajo (Židov 1997), kakor tudi nekateri vidiki zdraviteljstva (Židov 1997a). Seveda pa se odpira še mnogo drugih vprašanj, povezanih z načinom bivanja, prehranjevanja, preživljanja prostega časa, miselnim svetom ... posameznikov in skupin, ki so z alternativno medicino posredno ali neposredno v stiku.

Literatura:

- BOGATAJ, Janez 1973: Iz ljudske medicine na Dolenjskem. V: Zgodovinski oris zdravstva na Dolenjskem. Ljubljana, 26-43.
 - - 1989: Domače obrti na Slovenskem. Ljubljana.
 BOH, Katja 1989: Uspeh alternativnih metod zdravljenja - poskus sociološke analize. V: Zdravstveni vestnik let. 58, št. 4, 111-113.
 ČIČA, Zořan 1991: Duhovno iscjelitelstvo u vjerskoj zajednici Radosna vjesta. V: Studia ethnologica 3, 117-135.
 DOLENC, Milan 1999: Zagovori v slovenski ljudski medicini ter zarotitve in apokrifne molitve. Ljubljana.
 GODINA, Maja 1992: Iz mariborskih predmestij: o življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih 1919 do 1941. Maribor.
 KOŠIR, Pavel, Vinko MÖDERNDORFER 1926: Ljudska medicina med koroškimi Slovenci. V: Časopis za zgodovino in narodopisje 21, 85-112.
 KOTNIK, France 1937: Skoz potegniti, skoz vleči, skoz iti ali lesti - kot zdravilo in čarovno sredstvo. V: Časopis za zgodovino in narodopisje 32, 294-299.
 - - 1943: Iz stare ljudske medicine. V: Slovenske starosvetnosti. Ljubljana, 115-130.
 - - 1952: Iz ljudske medicine. V: Narodopisje Slovencev 2. Ljubljana, 122-133.
 KREMENŠEK, Slavko 1978: Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. V: Pogledi na etnologijo. Ljubljana, 9-65.
 - - 1983: O ljudstvu in ljudski kulturi. V: Etnološki razgledi in dileme 1. Ljubljana, 99-130.
 KURET, Niko 1995: Sredozimske maske: poglavje iz primerjalnega narodopisja. V: Etnolog 5, 13-49.
 MAKAROVIČ, Gorazd 1991: Votivi: zbirka Slovenskega etnografskega muzeja. Ljubljana.
 MAKAROVIČ, Marija 1977: Ljudsko zdravstvo: na primeru Podpeči v Istri. V: Zdravstveni vestnik let. 46, št. 2, 125-128.
 - - 1978: Ljudsko zdravstvo - na primeru Pregare v Istri. V: Zbornik radova 26. sastanka naučnog društva za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije. Rijeka, 207-218.
 - - 1982: Strojna in Strojanci. Ljubljana.
 - - 1983-1987: Zdravstvena kultura ob zgledu dolenske vasi. V:

- Slovenski etnograf 31, 9-29.
- - 1984: Zdravstvena kultura na zgledu Orove vasi. Polzela.
 - - 1985: Predgrad in Predgrajci, Ljubljana.
 - - 1988-1990: Zdravstvena kultura agrarnega prebivalstva v 19. Stoletju. V: Slovenski etnograf 33-34, 481-528.
 - MÖDERNDORFER, Vinko 1964: Ljudska medicina pri Slovencih. Ljubljana.
 - MOTYČKOVÁ, Dana 1992: Lidové léčitelství a jeho etnografický výzkum. V: Český lid 79, št. 4, 355-365.
 - MRKUN, Anton 1937-1939: Ljudska medicina v dobrepoljski dolini. V: Etnolog 10-11, 1-10.
 - MURŠIČ, Rajko 1994: Obsedenost z nevprasljivo "vrednoto na sebi" ali Tradicija in lov za izgubljenim zakladom. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva 34, št. 1-2, 51-53.
 - MUSEK, Janek 1995: Neznake duha: psihologija okultnega, paranormalnega in transcendentnega. Ljubljana.
 - NOVAK, Vilko 1960: Slovenska ljudska kultura. Ljubljana.
 - PAPUGA, Petar, Primož ROŽMAN 1998: Predstavitev in ovrednotenje nekonvencionalnih zdravilnih metod, stanje nekonvencionalne medicine v Evropi: nekonvencionalne medicinske metode: položaj in perspektive v svetu in pri nas leta 1998. V: Zdravniški vestnik 67, št. 6, 372-378.
 - PENKALA - GAWECKA, Danuta 1991: Medycyna komplementarna w Polsce i jej badanie (na przykladzie badań w malym miasteczku wielkopolskim). V: Lud 74, 43-54.
 - PLESTENJAK - JEMEC, Barbara, Vilko NOVAK 1977: Zdravilstvo. V: ETSEO Vprašalnice 11. Ljubljana, 25-39.
 - PROKIĆ, Boško 1979: Uvod u sociologiju medicine. Beograd.
 - RÄSÄNEN, Olavi 1983: Hanna, the Healer: Case Study of a Finnish Spiritual Healer. V: Ethnologia Scandinavica, 65-78.
 - SARIA, Balduin 1937-1939: Srednjeveški zagovor iz Stične in njegove paralele. V: Etnolog 10-11, 245-253.
 - SELIČ, Polonca 1994: Biopsihosocialni model zdravja. V: Anthropos 26, št. 4-6, 150-169.
 - SHARMA, Ursula 1992: Complementary medicine today: practitioners and patients. London, New York.
 - - 1993: Contextualizing alternative medicine: the exotic, the marginal and the perfectly mundane. V: Anthropology today 9, št. 4, 15-18.
 - SOSIČ, Barbara 2000: Gradivo o ljudski medicini v zapisih terenskih ekip Slovenskega etnografskega muzeja. V: Etnolog 10., 213-254
 - WIEGELMANN, Günter 1987: Die Situation der Volksmedizin in der Nachkriegszeit. V: Volksmedizin Heute. Münster, 1-9.
 - WILL, Herbert 1990: Fetiš zdravje. V: Časopis za kritiko znanosti št. 127, 48-59.
 - ZABLATNIK, Pavle 1972: Iz ljudske medicine pri koroških Slovencih. V: Traditiones 1, 181-185.
 - ZADRAVEC, Jože 1985: Ljudsko zdravilstvo v Prekmurju. Murska Sobota.
 - ŽIDOV, Nena 1996: Alternativna medicina v Sloveniji: etnološki vidik: doktorska naloga. Ljubljana.
 - - 1996a: Oris homeopatije v Sloveniji od začetka 19. stoletja do danes. V: Etnolog let. 6, 329-335.
 - - 1997: Jaz bi tudi gada požrl, samo da bi bilo bolje: zdravljeni in alternativna medicina v Ljubljani = I would even swallow an adder if it helped me to get better: the treated and alternative medicine in Ljubljana. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva let. 37, št. 3, 11-19.
 - - 1997a: Življenjske zgodbe zdraviteljev in preučevanje alternativne medicine = Life stories of healers and a study about alternative medicine = Lebengeschichten von Hellkundigen und Untersuchung an alternativer Medizin. V: Vrednotenje življenjskih pričevanj / Zablantnikov dan in mednarodni etnološki simpozij, 24.-25. 5. 1997. Tinje/Tainach, Austria, Pisa, 150-160.
 - - 1999: Alternative medicine in Slovenia: the reasons for its establishment and the wider context. V: Cultural processes and transformations in transition of the Central and Eastern European post-communist countries. Ljubljana, 31-36.
 - - 2000: Ali so metode alternativne medicine v Sloveniji res nekaj povsem novega? = Methods of alternative medicine - are they really quite new in Slovenia?. V: Etnolog 10, 139-152.